

ІСТОРИЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ГЕОГРАФІЇ

УДК 911.3+556+626/627

Григорій ДЕНИСИК, Олександр ЛАВРИК

СУЧАСНІ ГІДРОНІМИ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ
ТА ТОПОНІМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ
ДОЛИННО-РІЧКОВИХ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ

У статті проаналізовано доцільність сучасного вживання окремих гідронімів Правобережної України. Виявлено недоречності використання топонімів у басейнах Південного Бугу та Дністра. Запропоновано нові назви географічних об'єктів, які варто застосовувати у наукових дослідженнях. Розглянуто роль долинно-річкових ландшафтно-технічних систем (млинів, гребель, ставків і мостів) у формуванні топоніміки різних держав світу та Правобережної України зокрема.

Ключові слова: топоніми, гідроніми, Правобережна Україна, річкові долини, антропогенні ландшафти, ландшафтно-технічні системи.

Постановка проблеми. Топоніми постійно знаходяться у полі зору картографів, соціо- і фізико-географів, істориків та етнографів. Не винятком є й ландшафтознавці, які вивчають просторово-часові зміни окремих ландшафтів. У контексті дослідження долинно-річкових ландшафтно-технічних систем (ДЛТЧС) знання географічних назв має виняткове значення. Серед основних аспектів вивчення топонімів виокремлюються: 1) історичний аналіз географічних назв встановлює першопричину трансформації ландшафтів, яка вказує на те, хто і з якою метою здійснював господарський вплив на річкові долини; 2) етимологічний аналіз гідронімів допомагає краще зрозуміти первинну (правильну) назву географічного об'єкта та розкрити значення природних ресурсів у житті людей будь-якого регіону планети. Упродовж тисячоліть представники різних цивілізацій, змінюючи для своїх потреб долинно-річкові ландшафти, називали водойми ресурсами своєї мови. За цей час топоніми настільки вкорінилися у повсякденне життя, що зараз ми сприймаємо їх, навіть не задумуючись над смисловим наповненням. Тим не менш, до цього часу є окремі географічні назви, які потребують нагальної заміни, оскільки трактуються неправильно або некоректно; 3) просторовий аналіз ойконімів у межах природних зон дає змогу прослідкувати процес трансформації долинно-річкових ландшафтів упродовж певного проміжку часу та сприяє виявленню закономірностей колишнього поширення ДЛТЧС (водяних млинів, мостів, ставків, копанок) на значних територіях.

Правобережна Україна – регіон стародавнього заселення і тривалого господарського освоєння. Більш ніж 7 тисяч років (від зародження Буго-Дністерської культури) під впливом багатьох етносів і народів тут формується

своя унікальна топоніміка. Упродовж цього часу ландшафти основних річкових басейнів зазнали суттєвої трансформації, яка відобразилася у їх назвах. Дослідження топонімів є одним з важливих критеріїв глибшого пізнання антропогенних ландшафтів регіону дослідження.

Аналіз останніх публікацій. До 90-х років ХХ століття дослідження української топоніміки науковці здійснювали розосереджено. Як правило, аналіз назв географічних об'єктів територіально обмежувався контурами історико-географічних регіонів або адміністративно-територіальних областей. Проблемами етимології топонімів Правобережної України займалися С. О. Вербич [1], О. П. Карпенко [5], І. М. Железняк [4; 15], А. І. Кривульченко [7], М. П. Янко [18] та інші. На початку ХХІ ст. інтерес до топонімів проявили представники антропогенного ландшафтознавства. У першу чергу це пов'язано з дослідженнями ландшафтів Поділля викладачами кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського [2; 3; 6; 14]. Однак у їх працях проводилася лише констатація походження топонімів. Доцільність правильного вживання географічних назв регіону була доведена недостатньо. Суттєвим недоліком сучасних ландшафтознавчих досліджень вважаємо й те, що просторово-часовий аналіз окремих регіонів часто не підкріплюється краєзнавчими і топонімічними даними.

Мета дослідження: здійснити етимологічний аналіз найбільш спірних гідронімів Правобережної України та розглянути топонімічне значення долинно-річкових ландшафтно-технічних систем у формуванні географічних назв різних держав світу і вказаного регіону зокрема.

Виклад основного матеріалу. Серед річок Правобережної України найбільше дискусій пов'язано з гідронімами у басейнах Південного Бугу та Дністра. Це традиційні назви, які давно увійшли до топонімічних словників і визнані усіма географами світу. Але чи це дійсно так? Проаналізуємо основні топоніми, котрі примушують замислитися над логічністю їх сучасного вживання у науковій та науково-популярній літературі.

Південний Буг – одна з найбільших річок Правобережної України. Складний історичний процес господарського освоєння його басейну знайшов своє відображення у численних назвах урочищ, місцевостей, поселень, приток і, врешті-решт, й самого Південного Бугу. В Україні важко знайти ще одну річку, яка б мала стільки назв, скільки їх мав Південний Буг.

Першу, письмово зафіксовану, назву річка отримала ще у V ст. до н. е. У книзі «Історія греко-перських війн» Геродот назвав її Гіпанісом. Пізніше в творах античних географів та істориків Південний Буг іменується інакше: Богосола (готський історик Іордан і географ Равенський VI–VII ст. н. е.), Богої (візантійський імператор Константин Багрянородний – X ст.). Така корінна заміна назви річки лише на перший погляд здається незрозумілою. Насправді, античні, а потім і пізніші мандрівники, послі, купці поступово детальніше пізнавали Побужжя й у своїх нотатках, описах, усних повідомленнях почали використовувати місцеві назви природних об'єктів, зокрема й річок. Мабуть, назва Богої, Бог була корінною для Південного Бугу. Про це свідчить і переклад його першої грецької назви «Гіпаніс». «Гі» або «Ге» – земля; «пан», «паніс» – бог родючості; річка, що протікає родючою (божою) землею – Бог, Біг. Під такою назвою річку згадують у давньоруських літописах. «Михалко же... иде борзо по них. и сгони ихъ за рѣкою Бомь. с Берендѣи. и с Торкы (1377 р., ПСРЛ, I, 1962. Лавр. лет., 362–363)» [4, с.20] або «И бѣша сѣдѣще Улицѣ по Днѣпру вѣнизъ, и посемъ приидоша межѣ Богъ и Днѣстръ (XIII ст. НЛСХС, 7–8)» [4, с.20]. На картах XV–XVII століть річка має назви Bog, Boh, Bohus. У середньовіччі в загальновідомому «Описі України...» Г.Л. де Боплана (1650 р.) теж зустрічається назва Bog (рис. 1). В офіційних документах XV–XIX століть – здебільшого Богъ, Бугъ. Були й винятки: у XIV–XVI століттях турки називали Південний Буг – Aksu («Біла вода») [18, с.274]. Їх війська та окремі групи переправлялись через річку на порожистих ділянках, де вода піниться й різко

виділяється білим кольором між порогами.

Сучасну назву річка отримала випадково. Проводячи на початку XX ст. детальні геологічні дослідження Правобережної України, В. Д. Ласкарев [8] звернув увагу на наявність двох річок з однаковими (як йому здалося) назвами – Буг. Західна річка (ліва притока Нарева, басейн Вісли) й справді звалася Бугом, південна – Богом. Проте В.Д. Ласкарев не помітив різниці й, щоб можна було в подальшому розрізняти річки, наніс їх на карту як Західний та Південний Буг. Зрозуміло також, що слова «Буг» і «Бог» не є синонімами. Першим найбільш переконливим поясненням назви Буг (Західний) запропонував польський лінгвіст Я. Розвадовський. Його підтримали топонімісти В. Ніконов, Е. Мурзаєв, Л. Масенко та інші. Вони вважали, що гідронім Буг, Бог, як і слов'янське «багно», давньогерманське «баг» (джерело), кельтське «бег» походить від індоєвропейського кореня зі значенням «вода», «мочари», «джерело». Корінь «буга» в російській географічній термінології означає: «низовинні річкові береги, що поросли верболозом, осокорняком; на всій цій смузі вода утворює яри і хилить всю рослинність за течією». У Латвії «бугою» називають багнисте місце біля річки; в Болгарії – сирі, грузьку низовину. Саме таке пояснення назви найбільш відповідає природі та «образу» річки Західний Буг. Від витоків і до гирла вона тихоплинна, має широку долину, низькі береги, сильно заболочену, зарослу верболозом заплаву. Південний Буг тільки частково заболочений у верхів'ї та пригирловій частині. Справжня назва річки не Буг і не Південний Буг, а – Бог, Біг. На початку ХХІ ст. Південний Буг мало чим нагадує описану Геродотом річку. Через здійснення меліорації в заплаві верхньої течії від міста Хмельницького до містечка Меджибожа натуральне річище трансформоване в 4 прямолінійних канали. Зараз місцеве населення цю ділянку Південного Бугу називає «Нова річка».

Назви окремих приток Бугу також викликають певний сумнів. Так, ліва притока Бужок отримала назву за аналогією з сучасним «Південний Буг». Хоча правильно вживати «Божок» – зменшувальне від «Бог». Це й доводить колишня назва населеного пункту «Межибоже» («між Богами»), яке розташовується у місці їх злиття. Ще одна притока – Десна, яка зливається з Богом поблизу містечка Стрижавка Вінницької обл. Насправді ця річка має іншу назву «Десенка», яку варто й використовувати. Справжня Десна – це ліва притока Дніпра. У топонімічних словниках

притоки *Соб* і *Собок* часто називають «Сіб» та «Сібок». Топонім походить від українського «соб» («цоб») – команди для коней або волів, яких чумаки скеровували праворуч, огинаючи ліві вигини річищ. Права притока Богу – річка

Рів також має іншу назву «Ров». Для чого українській географії цей русизм? Для таких річок доречним є вживання одного етимологічно обґрунтованого топоніму, який вербально ідентифікує походження назви.

А

Б

Рис. 1. Річка Південний Буг на стародавніх картах

А – фрагмент карти (1650 р.) Г. Л. де Боплана (орієнтація мапи з півночі на південь); Б – фрагмент російської карти-триверстівки (друга половина XIX століття)

Часто перед науковцями постає питання: як правильно – Побужжя, Надбужжя чи Прибужжя? Ці терміни однакові чи мають різні значення? Насправді ж жоден з топонімів не є вірним. Адже, якщо дотримуватися думки, що справжня назва річки Бог, то у наведених словах потрібно замінити корінь «буж» на «бож» («біж»). І це історично виправданий факт: уперше назва «Побожжя» згадується у Галицько-Волинському літописі (за Іпатіївським списком) 1257 року. Побожжя входило тоді до складу Галицько-Волинського князівства. Цю назву зустрічаємо в польських грамотах і документах упродовж XV–XVII століть. В історичних документах XVIII ст. Побужжя згадується як місце перебування Бузького козацького війська, яке охороняло кордони російської імперії по Дністру. У літературних географічних і картографічних джерелах термін «Побужжя» почали активно використовувати з кінця XIX – початку XX ст. завдяки цілеспрямованому дослідженню річки Південний Буг та її басейну.

Таким чином, маємо правильні назви «Побожжя» («Побіжжя»), «Надбожжя» («Надбіжжя») та «Прибожжя» («Прибіжжя»). У свою чергу зазначені топоніми також не є ідентичними. Термін «Прибожжя» доцільно використовувати лише стосовно території, що безпосередньо примикає до річища Богу. Масштаби такої території визначити важко, але здебільшого у географів – це так звані прирічкові місцевості, які включають в себе заплаву, тераси та схили долини річки. Термі-

ни «Надбожжя» та «Побожжя» охоплюють весь басейн річки, куди входять і межиріччя (плакори, вододіли) приток. Зараз топонім «Надбужжя» (правильно «Надбожжя») використовується мало. Прибожжя – це складова, центральна частина Побожжя. Просторово Побожжя охоплює басейн річки Бог.

Ще одна недоречність пов'язана з гідронімом Дністер. Плутанина виникла, у першу чергу, з відмінним написанням і вимовою слова у різних мовах. Так, старогрецькою мовою річка називається «Τύρας», молдовською та румунською – «Nistru», російською – «Днестр». У вітчизняній географічній літературі регіон поблизу р. Дністер – це Придністров'я, Наддністрянщина або Подністер'я. З лінгвістичного погляду використання таких назв є невиправданим для україномовної наукової термінології. В основі кожного з наведених термінів знаходиться частина слова «дністр-», що співзвучне з російськими «Днестр» та «Придністровье». У той же час, українською мовою річка правильно називається «Дністер». Отже, з метою запобігання русифікації варто вживати терміни «Придністер'я», «Наддністер'я» або «Подністер'я». Практику їх використання у науковій літературі вже започатковано. Так, у монографії [3] застосовано топонім «Середнє Придністер'я» – регіон у середній течії Дністра. Зважаючи на зазначений аспект, басейн Дністра називаємо *Подністер'я*, басейн Дніпра – *Подніпров'я*, басейн Дунаю –

Подунайв'я тощо.

Зазвичай у топонімах відображаються морфометричні параметри, геокомпонентні складові або якісні характеристики ландшафтів, у межах яких функціонує географічний об'єкт. Наприклад, у перекладі з англійської мови Ред-Рівер означає «Червона річка», Уайт-Рівер – «Біла річка»; з китайської Янцзи – «Довга річка» [12, с. 493], Хуанхе – «Жовта річка» [17, с. 395], Чжуцзян – «річка Перлів»; з авестійської Дунай – «Річка» [16, с. 553]; з іспанської Ріо-Гранде – «Велика річка», Ріу-Негру – «Чорна річка»; з давньоіранської Дніпро – «Глибока річка» [13, с. 142], Дон – «Річка» [13, с. 144], з евенкійської Амур – «Велика річка» [10, с. 12]; з мови племені індіанців племені оджібве Міссісіпі – «Велика річка» [19] тощо. На нашу думку, це приклад *натуральних топонімів* – географічних назв, у яких жодним чином не йдеться про антропогенез.

Зміни ландшафтів унаслідок господарського освоєння також відображалися у топоніміці. Це зумовлює виокремлення особливого виду топонімів, які безпосередньо пов'язані з впливом людини на природу. До *антропогенних топонімів* відносимо власні назви географічних об'єктів, які виникли в результаті будівництва інженерно-технічних споруд у межах натуральних ландшафтів та призвели до формування ландшафтно-технічних систем.

В ойконімах населених пунктів, які були засновані у межах дніщ річкових долин, присутні назви річок: Ростов-на-Дону, Комсомольськ-на-Амурі, Стародуб-на-Клязьмі, Слов'янськ-на-Кубані, Камінь-на-Обі (Росія); Франкфурт-на-Майні, Монхайм-на-Рейні (Німеччина); Усті-над-Лабем (Лаба (чес. *Labe*) – чеська назва верхньої течії річки Ельби). Брандіс-над-Лабем-Стара-Болеслав, Рожмберк-над-Влтавоу (Чехія); Ібс-на-Дунаї (Австрія); Мен-сюр-Луар, Епіне-сюр-Сен, Вільнев-сюр-Лот (Франція); Тирасполь (Назва міста Тирасполь походить від грецької назви річки Дністер – *Τύρας* і давн.-грец. *πόλις* – «місто».) (Молдова); Білгород-Дністровський, Кам'янка-Бузька, Кам'янка-Дніпровська (Україна).

Виникнення нових назв часто було пов'язане з функціонуванням дамб, каналів, млинів, мостів і ставків на річках. Так, у XII ст. невелике поселення поблизу гирла р. Амстел (Нідерланди) було перейменоване на Амстердам через будівництво дамби (з нідер. «*dam*»). Дослівно «Амстердам» означає «дамба на річці Амстел». За аналогією отримали назви нідерландські міста Роттердам (Rotterdam),

Східам (Schiedam), Зандам (Zaandam).

Результатом прокладання водовідвідних каналів у заболочених територіях і оборонних ровів навколо фортифікаційних поселень є поширення назв з словами «канал» (з лат. «*canalis*» – труба, жолоб) і «грабен» (з нім. «*graben*» – рів, канава). Каналь (Canals) і Петі-Каналь (Petit-Canal) – муніципалітети у Франції; Каналс (Canals) – муніципалітет в Іспанії; Канал-стріт (Canal Street) – ряд вулиць у містах Великобританії та США); Грабен (Graben) – вулиця Відня; Альтер Грабен (Alter Graben), Нойер Грабен (Neuer Graben), Ліцент-грабенштрассе (Lizentgrabenstraße) – колишні назви вулиць Калінінграда; Грабен-Нойдорф (Graben-Neudorf), Грабенштетт (Grabenstätt), Грабенштеттен (Grabenstetten) – комуні в Німеччині. У Центральній Азії, де завжди відчувався дефіцит води, поширене будівництво зрошувальних каналів – ариків, які мають життєво важливе значення для місцевого населення. В Узбекистані багато ойконімів містять слово «арик» – Акарик (Окарик), Алтиарык (Олтиарык), Бешарык (Бешарык) і Кумарык (Кумарык). У назвах власне азіатських каналів також зустрічається це слово – Янгиарык, Захарык, Полвонарык.

Функціонування на річках млинів відображалось у назвах водотоків: Большая Мельница (прит. Енісея), Мельница (прит. Горині), Млиновка (прит. Брди), Мілл-Крік (з англ. «*mill*» – млин, «*creek*» – струмок, узагальнена назва річок у Північній Америці). Назва французького міста Мулен (з франц. «*moulins*» – млини), відомого з X ст., походить від млинів розташованих у заплаві річки Альє (ліва притока Луари). Німецьке «*mühlen*» (млин) відображене у назвах деяких адміністративно-територіальних структур: Мюлен-Айхзен (комуна в Німеччині), Мюлен (назва багатьох районів Німеччини) або Муленс (комуна в Швейцарії). Зараз на території Чехії та Польщі також є багато ойконімів, пов'язаних з млинами: Шпіндлерув-Млин (чес. *Špindlerův Mlýn*), Гіллув-Млин (чес. *Hillův Mlýn*), Кластерски-Млин (чес. *Klásterský Mlýn*), Пусти-Млин (чес. *Pustý Mlýn*), Мельник (чес. *Mělník*), Гміна Млинаже (Гміна, також гміна (пол. *gmina*) – найменша адміністративна одиниця в Польщі, місто, село або група сіл і міст. Назва походить від нім. «*gemeinde*» – спільнота, громада, община.) (пол. *Gmina Młynarze*), Міломлин (пол. *Milomłyn*), Млин (пол. *Młyn*), Млинари (пол. *Młynary*) тощо.

Будівництво мостів зазвичай відображалось у назві річки або населеного пункту, який знаходився біля переправи. Назва

сіцилійської річки Альконтара перекладається як міст (з араб. «*Al qantar*» – міст), німецького міста Саарбрюкен (Saarbrücken) – «міст на річці Саар» (з нім. «*brücke*» – міст), а французького міста Понтуаза – «міст через Уазу» (з франц. «*pont*» – міст). У Середній Азії співзвучні терміни «кепрі, кепрю, кепню» означають одне слово – «міст». Тому ойконіми Ташкепрі (Туркменістан), Учкупрюк (Узбекистан), Кепрюкбаші (Киргизстан) і Керпюкенд (Азербайджан) також пов'язані з мостами, прокладеними через степові або пустельні річки.

Будівництво водойм у річкових долинах зумовило виникнення *антропогенних гідронімів*, пов'язаних з ставками: Étang-sur-Arroux – муніципалітет у Франції (з франц. «*étang*» – ставок); Stagno – частина муніципалітету в Італії (з італ. «*stagno*» – ставок); Staw, Staw Kunowski, Staw Noakowski, Staw Ujazdowski, Staw Noakowski-Kolonia, Staw Ujazdowski-Kolonia – ряд населених пунктів у Польщі (з пол. «*staw*» – ставок); Rybník – назви адміністративно-територіальних структур в Чехії (з чес. «*rybník*» – ставок); Пруд – одной-

менні села в Білорусі та Росії, Долгопрудний – місто в Росії, Запрудное – ряд сіл і присілків у Росії (з рос. «*пруд*» – ставок). За географічними об'єктами закріпилися назви, які є синонімами поняття «ставок» – копань, копанка, саджавка, бочаг. Копанка – права притока Случі (Білорусь); Саджавка (Sadzawka) – частини сіл Malżyse та Włoszczowice, (Польща), Бочаговка – присілок в Курганській області (Росія).

На території Правобережної України антропогенні топоніми виникали, починаючи з IX ст. Це було зумовлено розвитком господарства (млинарства, рибальства) та будівництвом оборонних споруд навколо поселень на території Київської Русі. Особливого поширення такі назви набули у кінці XV ст. – XVI ст., коли на європейському ринку зріс попит на українську рибу [2]. Аналіз гідрографічної мережі регіону дослідження показує значне поширення назв річок, які зумовлені наслідками гідротехнічного будівництва у днищах долин. Більшість таких назв (*антропогенних потамонімів*) приурочені до басейну Дніпра – 24 з 41 об'єкта (табл. 1).

Таблиця 1

Антропогенні потамоніми Правобережної України

№ з/п	Назва річки	Куди впадає	Права (П) чи ліва (Л) притока	Назва басейну	Разом у басейні, шт.
1.	Замлинки	Раків	Л	Басейн Вісли	5
2.	Канал Яричів	Пельтів	Л		
3.	Млинівка	Капелівка	Л		
4.	Ясеницький Рів	Західний Буг	П		
5.	Млинівка	Білосток	П		
6.	Ставчанка	Щерек	П	Басейн Дністра	8
7.	Млинівка	Дуба	П		
8.	Саджавка	Бистриця Солотвинська	Л		
9.	Млинівка	Глумач	П		
10.	Гребелька	Стрипа	П		
11.	Млинка	Серет	Л		
12.	Потік Млинський	Збруч	П		
13.	Стави	Тайна	Л		
14.	Ровець	Південний Буг	П	Басейн Південного Бугу	4
15.	Рів (Ров)	Південний Буг	П		
16.	Ровок	Рів (Ров)	Л		
17.	Фоса	Рів (Ров)	Л		
18.	Канал Прип'ять	Дніпро	П	Басейн Дніпра	24
19.	Став	Вижівка	Л		
20.	Ставок	Стохід	Л		
21.	Млинок	Веселуха	П		
22.	Прудник	Стир	П		
23.	Рів	Стир	П		
24.	Гнилий Рів	Вілія	П		
25.	Місток	Горинь	Л		
26.	Мельниця	Горинь	Л		

27.	Тартак	Тня	П		
28.	Гать	Случ	П		
29.	Стави	Случ	Л		
30.	Плотниця	Уборть	П		
31.	Сажалка	Уж	П		
32.	Моства	Уж	П		
33.	Рівець	Ів'янка	Л		
34.	Крутий місток	Фоса (Фасівочка)	П		
35.	Фоса	Роставиця	П		
36.	Фоса	Роська	Л		
37.	Фоса	Лютиця	П		
38.	Фоса (Фасівочка)	Здвиж	П		
39.	Фоса	Ікопоть	П		
40.	Фоса (канал Діжова)	Вільшанка	Л		
41.	Фоса (Корсунка)	Рось	Л		

Збільшення кількості долинно-річкових ландшафтно-технічних систем відобразалося у народних назвах населених пунктів та їх частин. Упродовж століть такі топоніми закріплювалися за географічними об'єктами, входили в ужиток і використовуються до цього часу. Зараз майже у кожному українському селі можна зустріти назви кварталів або «кутків», які місцеві жителі здавна називають «Новий став», «Старий ставок», «За мостом», «На кладці», «Біля греблі», «Під дамбою», «Коло млина», «Загребля» тощо.

У сучасних містах назви житлових районів, площ, вулиць і парків безпосередньо пов'язані з гідротехнічним будівництвом: Бар – вул. Плотинна; Великі Мости – вул. Старомостівська; Вишгород – вул. Шлюзова; Вінниця – вул. Набережна, Замостянський район, Набережна Roshen; Дніпро – вул. Ставкава;

Дубно – вул. Млинярська; Житомир – «Корбутівський гідропарк»; Запоріжжя – вул. Гребельна; Кам'янське – залізнична станція «Гребля»; Київ – вул. Мостова, вул. Набережна, вул. Ставкова, станція метро «Гідропарк»; Кропивницький – вул. Набережна; Луцьк – вул. Ставки, Майдан Братський Міст; Львів – вул. Мостова, вул. Набережна; Рівне – вул. Гребельна, вул. Млинівська; Тернопіль – вул. Загребельна, парк «Загребелля»; Умань – район Зарембової греблі; Хмельницький – вул. Ставкава.

Проведений статистичний аналіз назв населених пунктів, пов'язаних з функціонуванням долинно-річкових ландшафтно-технічних систем (*гідроойконімів*), показує їх значне поширення на території Правобережної України (табл. 2).

Таблиця 2

Гідроойконіми Правобережної України

№ з/п	Назва області	Назва району та населеного пункту	К-ть, шт.
1.	Вінницька обл.	<i>Барський район:</i> Мельники. <i>Бершадський район:</i> Ставки. <i>Вінницький район:</i> Широка Гребля. <i>Гайсинський район:</i> Млинки. <i>Жмеринський район:</i> Мельники. <i>Калинівський район:</i> Нова Гребля. <i>Козятинський район:</i> Широка Гребля. <i>Крижопільський район:</i> Висока Гребля. <i>Немирівський район:</i> Мельниківці. <i>Піщанський район:</i> Ставки. <i>Хмельницький район:</i> Широка Гребля. <i>Шаргородський район:</i> Суругатка; <i>Чечельницький район:</i> Попова Гребля.	13
2.	Волинська обл.	<i>Горохівський район:</i> Новостав. <i>Іваничівський район:</i> Млинище. <i>Камінь-Каширський район:</i> Запруддя, Мельники-Мостище, Мостище, Ставище. <i>Ківерцівський район:</i> Ставок. <i>Ковельський район:</i> Мельниця. <i>Луцький район:</i> Гать. <i>Любомльський район:</i> Замлиння, Застав'є. <i>Маневицький район:</i> Замостя, Підгаття. <i>Ратнівський район:</i> Мельники-Річицькі, Млинове, Сільця-Млинівські. <i>Старовижівський район:</i> Мельники. <i>Турійський район:</i> Ставки, Ставок. <i>Шацький район:</i> Мельники.	20
3.	Дніпропетровська обл.	<i>Верхньодніпровський район:</i> Мости. <i>Широківський район:</i> Веселий Став, Зелений Став, Тихий Став.	4
4.	Житомирська обл.	<i>Андрушівський район:</i> Мостове. <i>Баранівський район:</i> Млини. <i>Брусилівський район:</i> Ставище. <i>Хорошівський район:</i> Ставки. <i>Ємільчинський район:</i> Запрудда. <i>Житомирський район:</i> Млинище,	17

		Ставецьке. <i>Коростенський район</i> : Ставище. <i>Малинський район</i> : Загребля. <i>Овруцький район</i> : Левковицький Млинок, Млини. <i>Олевський район</i> : Млинок. <i>Попільнянський район</i> : Ставище. <i>Радомишльський район</i> : Став-Слобода, Ставки, Стара Гребля. <i>Пулинський район</i> : Березова Гать.	
5.	Івано-Франківська обл.	<i>Тлумацький район</i> : Мельники, Мостище.	2
6.	Київська обл.	<i>Білоцерківський район</i> : Бикова Гребля. <i>Бородянський район</i> : Нова Гребля. <i>Васильківський район</i> : Вінницькі Стави. <i>Іванківський район</i> : Запрудка, Старий Міст. <i>Кагарлицький район</i> : Стави. <i>Києво-Святошинський район</i> : Гатне. <i>Макарівський район</i> : Мостище. <i>Рокитнянський район</i> : Запруддя. <i>Сквирський район</i> : Кам'яна Гребля. <i>Ставищенський район</i> : Ставище. <i>Фастівський район</i> : Млинок, Ставки.	13
7.	Кіровоградська обл.	<i>Новомиргородський район</i> : Мостове, Рубаний Міст. <i>Новоукраїнський район</i> : Кам'яний Міст. <i>Онуфріївський район</i> : Млинок.	4
8.	Львівська обл.	<i>Бродівський район</i> : Ковпін Ставок. <i>Кам'янка-Бузький район</i> : Зубів Міст, Новий Став. <i>Жовківський район</i> : Копанка. <i>Перемиський район</i> : Заставки-Яблунів, Мостище. <i>Пустомитівський район</i> : Містки, Ставчани. <i>Радехівський район</i> : Загатка. <i>Сокальський район</i> : Великі Мости. <i>Турківський район</i> : Мельничне. <i>Яворівський район</i> : Ставки.	12
9.	Миколаївська обл.	<i>Арбузинський район</i> : Новий Ставок. <i>Баитанський район</i> : Червоний Став. <i>Березнегуватський район</i> : Червоний Став. <i>Братський район</i> : Мостове. <i>Веселинівський район</i> : Ставки. <i>Доманівський район</i> : Акмечетські Ставки, Мостове. <i>Первомайський район</i> : с. Кам'яний Міст, селище Кам'яний Міст.	9
10.	Одеська обл.	<i>Березівський район</i> : Ставкове. <i>Лиманський район</i> : Ставки. <i>Миколаївський район</i> : Ставкове.	3
11.	Рівненська обл.	<i>Березнівський район</i> : Замостище. <i>Володимирецький район</i> : Мостище. <i>Зарічненський район</i> : Млин, Млинок. <i>Здолбунівський район</i> : Загребля, Замлинок, Мости. <i>Костопільський район</i> : Ставок. <i>Млинівський район</i> : Млинів, Ставище. <i>Рівненський район</i> : Ставки. <i>Сарненський район</i> : Мельниця.	12
12.	Тернопільська обл.	<i>Бережанський район</i> : Нова Гребля. <i>Борщівський район</i> : Мельниця-Подільська. <i>Бучацький район</i> : Млинки. <i>Гусятинський район</i> : Ставки, Сухостав. <i>Заліщицький район</i> : Ставки. <i>Зборівський район</i> : Млинівці. <i>Кременецький район</i> : Млинівці. <i>Монастирський район</i> : Заставці. <i>Підгасцький район</i> : Заставче. <i>Теребовлянський район</i> : Млинська. <i>Тернопільський район</i> : Застав'є.	12
13.	Хмельницька обл.	<i>Білогірський район</i> : Загребля, Ставищани, Ставок. <i>Волочиський район</i> : Нова Гребля. <i>Деражнянський район</i> : Гатна. <i>Красилівський район</i> : Заставки. <i>Новоушицький район</i> : Ставчани. <i>Славутський район</i> : Красностав, Ставчани. <i>Старосинявський район</i> : Заставці. <i>Теофіпольський район</i> : Новоставці. <i>Хмельницький район</i> : Ставчинці. <i>Чемеровецький район</i> : Красноставці.	13
14.	Черкаська обл.	<i>Жашківський район</i> : Нова Гребля. <i>Канівський район</i> : Мельники. <i>Лисянський район</i> : Рубаний Міст, Шубині Стави. <i>Монастирищенський район</i> : Панський Міст. <i>Смілянський район</i> : Мельниківка. <i>Тальнівський район</i> : Кобринова Гребля. <i>Христинівський район</i> : Гребля, Кузьмина Гребля. <i>Чигиринський район</i> : Мельники.	10
15.	Чернівецька обл.	<i>Кіцманський район</i> : Ставчани. <i>Хотинський район</i> : Млинки, Ставчани.	3
Разом			147

Для кращого розуміння поширення гідро-ойконімів у долинах річок Правобережної України було розроблено карту (рис. 3). Її топографічною основою стало поєднання гідрологічного [11] і фізико-географічного районування України (за О.М. Мариничем та П.Г. Шищенком [9]). Це зумовлено тим, що

формування сучасних назв населених пунктів розпочалося з часу, коли долинно-річкові ландшафти ще не зазнали докорінної трансформації.

Як видно з статистичних даних (табл. 3, 4), гідроойконіми у межах натуральних смуг мішаних хвойно-широколистих лісів, широко-

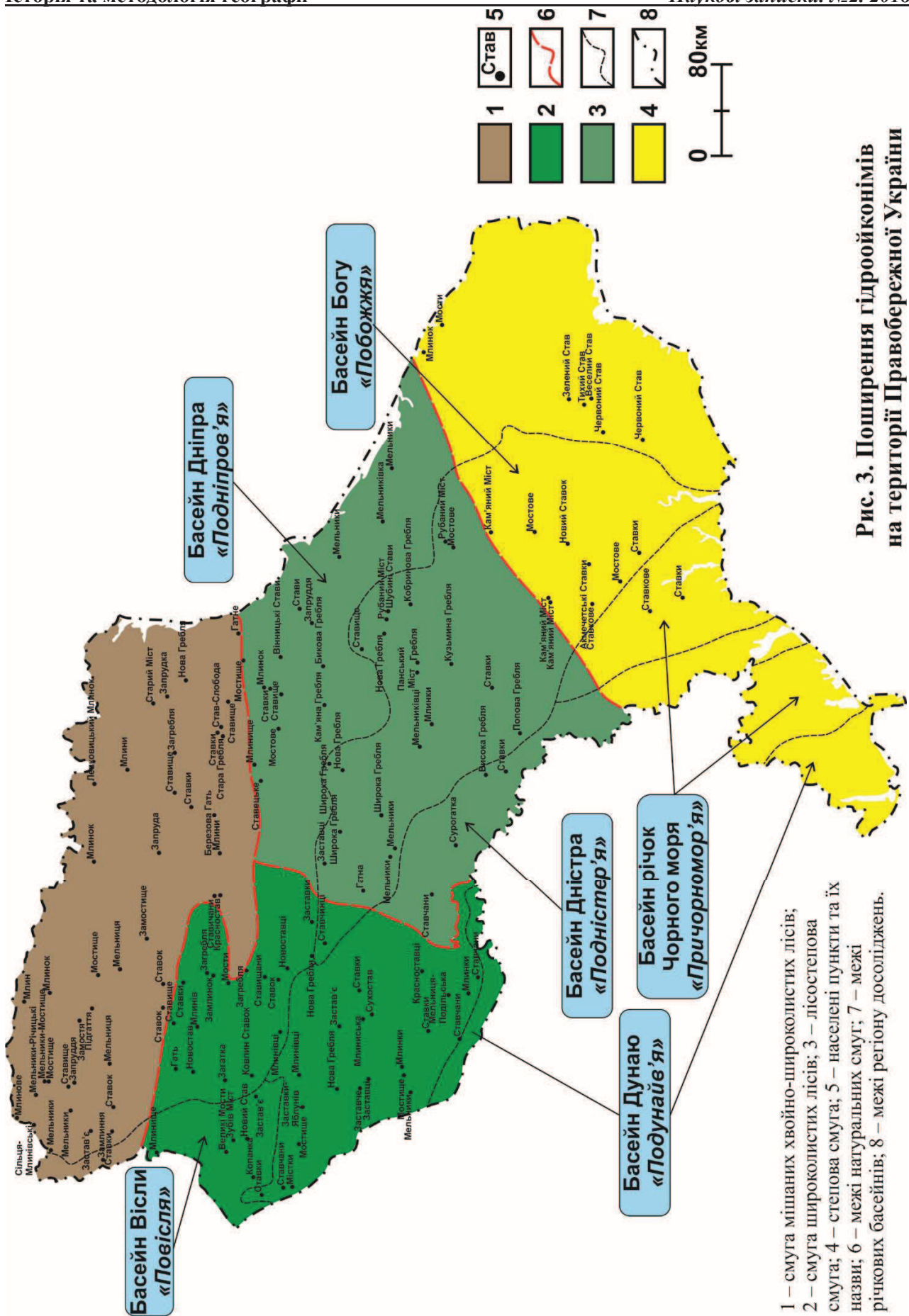

Рис. 3. Поширення гідроіконімів на території Правобережної України

1 – смуга мішаних хвойно-широколистих лісів;
 2 – смуга широколистих лісів; 3 – лісостепова смуга; 4 – степова смуга; 5 – населені пункти та їх назви; 6 – межі натуральних смуг; 7 – межі річкових басейнів; 8 – межі регіону досліджень.

листяних лісів і лісостепу і розподілилися майже рівномірно – в кожній понад 40 назв. Приуроченість гідроойконімів до зазначених смуг пояснюється низкою причин: 1) значні запаси водних ресурсів (більше опадів, насиченість ґрунтів водами, густіша річкова мережа), 2) стійкий геологічний фундамент для будівництва інженерно-технічних споруд (Волино-Подільська плита та Український щит), 3) наявність потрібних будівельних матеріалів (дерево, камінь, пісок, глина), 4) відповідна для будівництва геоморфологічна структура річкових долин (похил річок, виходи кристалічних порід у річищах, чергування розши-

рень і звужень в заплавах), 5) родючі ґрунти для вирощування зернових культур, які потребували переробки на борошно та крупи, 6) сприятливий клімат для швидкого росту гідрофільних тварин, які розводили для продажу (риби та плахи), 7) значні площі лісів, деревину яких розпилювали за рахунок енергії «водяного» колеса. У Правобережному степу України найменше гідроойконімів – 18. Тут природні умови не сприяли широкомасштабному освоєнню річкових долин. Це пояснюється значними літніми дозами сонячної радіації, меншою кількістю опадів і нерозгалуженою річковою мережею.

Таблиця 3

Термінологічний розподіл гідроойконімів у межах натуральних смуг Правобережної України

№ 3/п	Натуральна смуга	Загальна к-ть гідроойконімів	Наявність у назвах населених пунктів термінів:			
			«млин»	«гребля» або «гатка»	«став» або «копанка»	«міст»
1.	Мішані хвойно-широколисті ліси	42	15	10	12	5
2.	Широколисті ліси	46	10	12	18	6
3.	Лісостеп	41	9	16	10	6
4.	Степ	18	1	-	11	6
Разом		147	35	38	51	23

У межах річкових басейнів найбільше гідроойконімів зосереджено в долинах приток Дніпра, Південного Бугу та Дністра (табл. 4). Топонімічно їх основні площі приурочені до натуральних смуг мішаних хвойно-широколистяних лісів, широколистяних лісів і лісостепу з кращими природними умовами для водогосподарського будівництва. Басейн Вісли

займає порівняно малу територію Правобережної України, що зумовлює малу кількість назв населених пунктів (7 об'єктів). Незначні площі та степовий посушливий клімат є причиною практично повної відсутності гідроойконімів у басейнах річок Чорного моря (2 об'єкти) і Дунаю (0 об'єктів).

Таблиця 4

Термінологічний розподіл гідроойконімів у межах річкових басейнів Правобережної України

№ 3/п	Басейн	Загальна к-ть гідроойконімів	Наявність у назвах населених пунктів термінів:			
			«млин»	«гребля» або «гатка»	«став» або «копанка»	«міст»
1.	Дніпра	80	23	19	29	9
2.	Південного бугу	32	4	11	8	9
3.	Дністра	26	6	7	10	3
4.	Вісли	7	2	1	2	2
5.	Річок чорного моря	2	-	-	2	-
6.	Дунаю	-	-	-	-	-
Разом		147	35	38	51	23

Аналіз наявності у гідроойконімах назв інженерно-технічних споруд (табл. 3, 4) показує, що упродовж століть найважливіше значення в українських селах мало ставкове господарство. Термін «ставок» найчастіше використовується серед назв населених пунктів (51 об'єкт), пов'язаних з функціонуванням

долинно-річкових ландшафтно-технічних систем. Не менш вагому роль відіграли «греблі» (38 об'єктів) та «млини» (35 об'єктів) у формуванні топоніміки Правобережної України. Фактично кожен з цих термінів свідчить про видозміни річкових долин у результаті будівництва водойм. Поняття «міст» вживається

найменше (23 об'єкти), однак це також суттєвий показник, який вказує на колишні місця трансформації річищ і заплав.

Цікаво, що часто топоніми урочищ засвідчують функціонування інженерно-технічних споруд, від яких зараз майже нічого не залишилося. Так, в околицях с. Хоменки Вінницької обл. у межах (на перший погляд натурального) урочища Гатка було знайдено фундамент колишнього водяного млина. А гранітний поріг у руслі виявився основою греблі, яка спрямовувала воду до дериваційного каналу. Урочище Гребельки біля с. Покутино Вінницької обл. доводить колишню наявність у днищі долини Мурафи ставків. У с. Онацьківці Хмельницької обл. місце входу річки Деревички у заболочене верхів'я ставка місцеві мешканці називають «Шлюз», оскільки раніше тут використовували систему заставок. Урочища під назвою «Млин» (с. Рудня Рівненської обл.), «Монашин Млин» (поблизу с. Плесецьке Київської обл.) або «Млинище» (с. Переброди Рівненської обл. і смт. Дашів Вінницької обл.) вказують на наявність водяних млинів у минулому. Навіть топоніми заповідних урочищ («Громовий міст» (поблизу с. Поточище Івано-Франківської обл.), «За містком» (с. Дубки Івано-Франківської обл.), «Мостівське» (поблизу с. Мости Рівненської обл.), сучасний стан яких наближений до натурального, свідчать про їх антропогенне походження. Назва національного природного парку «Бузький Гард» (Миколаївська обл.) також походить від назви рибальських конструкцій, які козаки у XVII–XVIII століттях споруджували на порогах Південного Бугу.

Окремі антропогенні топоніми були запозичені з польської мови. Це й не дивно, оскільки Правобережна Україна до кінця XVIII ст. знаходилася під владою Речі Посполитої. Так, часто незначну за довжиною річку називають Фосою, Хвосою або Квосою. Після ретельних польових досліджень та аналізу архівних джерел виявляється, що насправді це не річки, а водовідвідні канали, якими вода текла на колеса водяних млинів. Адже польське «fosa» (запозичене з лат. «fossa») означає «рів» або «канал». Назва пасовища «Кемпа» в околицях

с. Лужок Вінницької обл. ідентифікує функціонування у минулому млина на річці. Топонім походить від польського «*кера*» – «купа, насип, брила». Аналогічна назва сучасного острова у річищі Південного Бугу (м. Вінниця), який до будівництва фортеці був півостровом. У с. Сокилець Вінницької обл. частину дериваційного каналу і прилеглу територію, називають «Опустом». За часів функціонування млина на цьому місці регулювали подачу води за допомогою заставок. Топонім походить від польського «*opust*» – «знижка» або «рух вниз».

Висновки. Аналітичний огляд сучасних гідронімів не завершується цим дослідженням. Ще є багато топонімів, які вживаються недоречно. Їх потрібно ідентифікувати і замінити. Лише так можна домогтися коректності топоніміки на географічних картах та у повсякденному житті. З метою упорядкування вітчизняної топоніміки пропонуємо усім осередкам «Українського географічного товариства» (УГТ) здійснити ретельний моніторинг назв географічних об'єктів у межах своїх регіонів досліджень. Звичайно, до такої кропіткої роботи необхідно залучати місцевих краєзнавців, істориків і лінгвістів. Результати досліджень варто запропонувати розглянути на черговому з'їзді УГТ. Після узгодження спірних питань з трактування топонімів винести пропозицію Держгеокадастру про їх виправлення або заміну у Державному реєстрі географічних назв України.

Перспективи використання результатів дослідження. У пізнанні антропогенних ландшафтів дослідження топонімів має стати суттєвою основою для аналізу їх просторово-часового розвитку та сучасної структури. У перспективі кожен ландшафтознавець має володіти інформацією про етимологію, топоніміку та історію регіону досліджень. Тому, усі майбутні наукові праці з антропогенного ландшафтознавства мають містити не лише розділи про методологію дослідження, просторово-часові зміни, структуру, динаміку та оптимізацію ландшафтів, а й бути підкріплені детальним аналізом назв географічних об'єктів. Лише за такої умови можна говорити про всебічне пізнання суті ландшафту.

Література:

1. Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра : етимологічний словник / Вербич С. О. – Луцьк : ВМА «Терен», 2009. – 236 с.
2. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України : монографія / Денисик Г. І. – Вінниця : Арбат, 1998. – 292 с.
3. Денисик Г. І. Унікальні ландшафти Середнього Придністер'я : монографія / Г. І. Денисик, Г. В. Мудрак. – Вінниця : Вінницька обласна друкарня, 2014. – 262 с.
4. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / [Желєзняк І. М., Корепанова А. П., Масенко Л. Т., Стрижак О. С.]. – К. : Наукова думка, 1985. – 252, [4] с.

5. Карпенко О. Ю. Топонімія східних районів Чернівецької області : конспект лекцій / Карпенко О. Ю. – Чернівці : ЧНУ, 1965. – 62 с.
6. Квасневська О. О. Історичні передумови формування топонімів Липовецького району Вінницької області / О. О. Квасневська // Географія та туризм. – 2015. – Вип. 32. – С. 168–176.
7. Кривульченко А. І. Водні об'єкти Кіровоградської області : монографія : в 2 ч. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2011. – 356 с.
8. Ласкарев В. Д. Общая геологическая карта Европейской России. Листъ 17-й / В. Д. Ласкарев // Труды геологического комитета. Новая серия. – 1914. – Вып. 77. – 710 с.
9. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України : підручник / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко. – К. : Знання, 2006. – 512 с.
10. Мельников А. В. Топонимический словарь Амурской области. – Благовещенск, 2009. – 148 с.
11. Методики гідрографічного та водогосподарського районування території України відповідно до вимог Водної рамкової директиви Європейського Союзу / [В. В. Гребін, В. Б. Мокін, В. А. Шашук та ін.]. – К. : Інтерпрес, 2013. – 55 с.
12. Никонов В. А. Краткий топонимический словарь. – М. : Мысль, 1966. – 509 с.
13. Пospelov Е.М. Географические названия мира : Топонимический словарь / отв. ред. Р. А. Агеева. – М. : Русские словари, 1998. – 372 с.
14. Середне Побужжя : монографія / за ред. Г. І. Денисика. – Вінниця : Гіпаніс, 2002. – 280 с.
15. Словник гідронімів України / [І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко та ін.]; за К. К. Цілуйко. – К. : Наукова думка, 1979. – 781 с.
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Фасмер М. ; [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева] ; под ред. Б. А. Ларина. – [2 изд., стереот.]. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 1. – 576 с.
17. Хуанхэ // БСЭ. – [2-е изд.]. – М. : Гос. науч. изд-во «Большая Советская Энциклопедия», 1957. – Т. 46. – С. 395–396.
18. Янко М. Т. Топонімічний словник України : Словник-довідник / М. Т. Янко. – К. : Знання, 1998. – 432 с.
19. Mississippi definition [Electronic resource] // yourdictionary.com. – Access : <http://web.archive.org/web/20070220085858/http://www.yourdictionary.com/ahd/m/m0343500.html>.

References:

1. Verbych S. O. Hidronimiya baseynu Seredn'oho Dnistra : etymolohichnyy slovnyk / Verbych S. O. – Luts'k : VMA «Teren», 2009. – 236 s.
2. Denysyk H. I. Antropohenni landshafty Pravoberezhnoyi Ukrainy : monohrafiya / Denysyk H. I. – Vinnytsya : Arbat, 1998. – 292 s.
3. Denysyk H. I. Unikal'ni landshafty Seredn'oho Prydnister'ya : monohrafiya / H. I. Denysyk, H. V. Mudrak. – Vinnytsya : Vinnyts'ka oblasna drukarnya, 2014. – 262 s.
4. Etymolohichnyy slovnyk litopysnykh heohrafichnykh nazv Pivdennoyi Rusi / [Zhelyeznyak I. M., Korepanova A. P., Masenko L. T., Stryzhak O. S.]. – K. : Naukova dumka, 1985. – 252, [4] s.
5. Karpenko O. Yu. Toponimiya skhidnykh rayoniv Chernivets'koyi oblasti : konspekt lektsiy / Karpenko O. Yu. – Chernivtsi : ChNU, 1965. – 62 s.
6. Kvasnevs'ka O. O. Istorychni peredumovy formuvannya toponimiv Lypovets'koho rayonu Vinnyts'koyi oblasti / O. O. Kvasnevs'ka // Neohrafiya ta turizm. – 2015. – Vyp. 32. – S. 168–176.
7. Kryvul'chenko A. I. Vodni ob'yekty Kirovohrads'koyi oblasti : monohrafiya : v 2 ch. – Kirovohrad: Imeks-LTD, 2011. – 356 s.
8. Laskarev V. D. Obshhaja geologicheskaja karta Evropejskoj Rossii. List 17 / V. D. Laskarev // Trudy geologicheskago komiteta. Novaja serija. – 1914. – Vyp. 77. – 710 s.
9. Marynych O. M., Shyshchenko P. H. Fizychna heohrafiya Ukrainy : pidruchnyk / O. M. Marynych, P. H. Shyshchenko. – K. : Znannya, 2006. – 512 s.
10. Mel'nikov A. V. Toponimicheskij slovar' Amurskoj oblasti. – Blagoveshhensk, 2009. – 148 s.
11. Metodyky hidrohrafichnoho ta vodohospodas'koho rayonuvannya terytoriyi Ukrainy vidpovidno do vymoh Vodnoyi ramkovoyi dyrektyvy Yevropeys'koho Soyuzu / [V. V. Hrebin', V. B. Mokin, V. A. Stashuk ta in.]. – K. : Interpres, 2013. – 55 s.
12. Nikonov V. A. Kratkij toponimicheskij slovar'. – M. : Mysl', 1966. – 509 s.
13. Pospelov E.M. Geograficheskie nazvanija mira : Toponimicheskij slovar' / отв. ред. R. A. Ageeva. – M. : Russkie slovari, 1998. – 372 s.
14. Serednye Pobuzhzhya : monohrafiya / za red. H. I. Denysyka. – Vinnytsya : Hipanis, 2002. – 280 s.
15. Slovnyk hidronimiv Ukrainy / [I. M. Zheleznyak, A. P. Korepanova, L. T. Masenko ta in.]; za K. K. Tsilyuko. – K. : Naukova dumka, 1979. – 781 s.
16. Fasmer M. Jetimologicheskij slovar' russkogo jazyka / Fasmer M. ; [per. s nem. i dop. O. N. Trubacheva] ; pod red. B. A. Larina. – [2 izd., stereot.]. – M. : Progress, 1986. – T. 1. – 576 s.
17. Huanhje // BSJe. – [2-е изд.]. – М. : Gos. nauch. izd-vo «Bol'shaja Sovetskaja Jenciklopedija», 1957. – Т. 46. – С. 395–396.
18. Yanko M. T. Toponimichnyy slovnyk Ukrainy : Slovnyk-dovidnyk / M. T. Yanko. – K. : Znannya, 1998. – 432 s.
19. Mississippi definition [Electronic resource] // yourdictionary.com. – Access : <http://web.archive.org/web/20070220085858/http://www.yourdictionary.com/ahd/m/m0343500.html>.

Аннотация:

Григорий Денисик, Александр Лаврик. СОВРЕМЕННЫЕ ГИДРОНИМЫ ПРАВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЫ И ТОПОНИМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ДОЛИННО-РЕЧНЫХ ЛАНДШАФТНО-ТЕХНИЧЕСКИХ СИСТЕМ.

В статье проанализирована целесообразность современного употребления отдельных гидронимов Правобережной Украины. Выявлено неуместное использование топонимов в бассейнах Южного Буга и Днестра. Предложены новые названия географических объектов, которые следует применять в научных исследованиях. Рассмотрена роль долинно-речных ландшафтно-технических систем (мельники, плотин, прудов и мостов) в формировании топонимики разных государств мира и Правобережной Украины в частности. Предложено выделить особый вид топонимов, которые непосредственно связаны с воздействием человека на природу – антропогенные топонимы. К ним относятся названия географических объектов, которые возникли в

результате строительства инженерно-технических сооружений в пределах натуральных ландшафтов и привели к формированию ландшафтно-технических систем. Отмечено, что на территории Правобережной Украины антропогенные топонимы возникали, начиная с IX века. Это было обусловлено развитием хозяйства (мельничного дела, рыболовства) и строительством оборонительных сооружений вокруг поселений на территории Киевской Руси. Проведенный статистический анализ названий населенных пунктов, связанных с функционированием долинно-речных ландшафтно-технических систем (гидроойконимов), показывает их значительное распространение на территории Правобережной Украины – 147 объектов. Предложено всем отделениям «Украинского географического общества» осуществить тщательный мониторинг названий географических объектов в пределах своих регионов исследований. Результаты следует рассмотреть на очередном съезде общества. После согласования спорных вопросов по трактовке топонимов вынести предложение службе Государственного географического кадастра об их немедленном исправлении или замене в Государственном реестре географических названий Украины. Акцентировано внимание на том, что будущие научные работы по антропогенному ландшафтоведению должны содержать детальный анализ названий географических объектов соответствующих регионов исследований.

Ключевые слова: топонимы, гидронимы, Правобережная Украина, речные долины, антропогенные ландшафты, ландшафтно-технические системы.

Abstract:

Grygorij Denysyk, Oleksandr Lavryk. MODERN HYDRONIMES OF RIGHT-BANK UKRAINE AND TOPONIMIC VALUE OF VALLEY-RIVER LANDSCAPE AND TECHNICAL SYSTEMS.

The expediency of modern use of separate hydronyms of Right-Bank Ukraine is analyzed in the article. Inappropriate use of toponyms in the basins of the Southern Bug and the Dniester was revealed. New names of geographical objects that should be used in scientific research are proposed. The role of valley-river landscape and technical systems (watermills, dams, ponds and bridges) in the formation of toponyms of different countries of the world and Right-Bank Ukraine in particular is considered. It is suggested to use a special kind of toponyms that are directly related to human impact on nature – anthropogenic toponyms. These include the names of geographical objects that arose as a result of the construction of engineering structures within natural landscapes and led to the formation of landscape and technical systems. It is noted that in the territory of the Right-Bank Ukraine anthropogenic toponyms arose, beginning with the IX century. What was due to the development of the economy (mill business and fishing) and the construction of defensive structures around settlements in the territory of Kievan Rus'. Most of the river names (anthropogenic potamonims) refer to the Dnipro basin – 41 objects. The statistical analysis of the names of settlements connected with the functioning of the valley-river landscape and technical systems shows their significant distribution in the territory of the Right-Bank Ukraine – 147 objects. To better understand the distribution of hydroiconyms in the river valleys of the Right-Bank Ukraine, a map was developed. Its topographic basis was the combination of hydrological and physic and geographical zoning of Ukraine. This is due to the fact that the formation of modern names of settlements began from the time when the valley-river landscapes have not yet experienced a radical transformation. Hydroiconyms within the natural zones of mixed coniferous-broad-leaved forests, broad-leaved forests and forest-steppe and distributed almost evenly – in each more than 40 names. The confinement of hydroiconyms to these zones can be explained by a number of reasons: 1) significant water resources (more precipitation, water saturation with water, dense river network); 2) a stable geological foundation for the construction of engineering facilities (Volyn and Podolsk plate and Ukrainian shield), 3) the availability of building materials (wood, stone, sand, clay), 4) the corresponding geomorphological structure of river valleys (slope of rivers, outcrops crystalline rocks in the channels, alternation of extensions and narrowing in floodplains), 5) fertile soils for growing grain crops that need to be processed for flour and cereals, 6) favorable climate for rapid growth of hydrophilic animals, bred a sale (fish and slaughterhouse), 7) large areas of forests, the wood of which were sawn from the energy of water wheels. In the Right-Bank steppe of Ukraine, there are fewer hydroiconyms – 18. Here, natural conditions did not contribute to the large-scale development of river valleys. This was due to significant summer doses of solar radiation, less precipitation and unbranched by the river network. Within the river basins, more hydroiconyms are concentrated in the valleys of the tributaries of the Dnieper, the Southern Bug and the Dniester. Their main areas are confined to the natural zones of mixed coniferous-broad-leaved forests, broad-leaved forests and forest-steppe with the best natural conditions for water construction. The Vistula basin occupies a comparatively small area of the Right-Bank Ukraine, which causes a small number of names of settlements (7 objects). Minor areas and steppe climate – the reason for the practical absence of hydroiconyms in the Black Sea basins (2 objects) and the Danube (0 objects). It was suggested to all branches of the «Ukrainian Geographical Society» to carry out a thorough monitoring of the names of geographical objects within their research regions. The results should be suggested at the next congress of the society. After agreeing disputes on the interpretation of place names, make a proposal to the service of the State Geographical Cadastre on their immediate correction or replacement in the State Register of Geographical Names of Ukraine. Attention is focused on the fact that future scientific works on anthropogenic landscape studies should contain a detailed analysis of the names of geographical objects of the respective regions of research.

Key words: toponyms, hydronyms, Right-Bank Ukraine, river valleys, anthropogenic landscapes, landscape and technical systems.

Надійшла 13.09.2018р.